

Italiaanse progressieve juridische tijdschriften

Trieste doodstrijd van een vergane politiek-culturele fase?

John Vervaele

INLEIDING

In kort overzicht een beeld ophangen van het ontstaan en de evolutie van diverse juridische tijdschriften in Italië, waarvan we alleen de spectaculaire gebeurtenissen op een gekleurde manier doorgespeeld krijgen, vereist noodzakelijk een inkaderende maatschappelijke situering.

Italië, dat verslagen uit de oorlog komt, weet zich in vrij korte tijd grondig te herstructureren. Ondanks het feit dat de P.C.I. (1), op basis van zijn vurig partisanenverzet tijdens W.O. II, in 1946 20 % van het stemmenaantal op zijn naam schrijft, weet de D.C. (2) een gouvernementeel imperium uit te bouwen dat tot op vandaag stand houdt. Met andere woorden gedurende 36 jaar heeft men een merkwaardig tweepartijensysteem gehad, met één partner in de oppositie, en één partner aan de regeringstafel, eventueel met kleinere coalities.

Op economisch gebied ontplooit zich in de jaren vijftig een hoogontwikkelde kapitalistische infra- en produktiestructuur, die van Italië de zesde Westerse industriemacht maakt. De boom is vrijwel alleen mogelijk geweest door het uitgesproken derde-wereld karakter van de "Mezzogiorno" (3). Het enorme reserveleger aan goedkope arbeidskrachten werd naar de industriële metropolis, de as Milaan-Turijn, getransporteerd. Midden '65 manifesteert zich reeds uitgesproken de verzadiging van de arbeidsmarkt, hetgeen vooral in het Zuiden een marginalisatieproces creëert. De echte moeilijkheden treden evenwel eind jaren zestig op het voorplan met de eerste barsten in de economische hoogconjunctuur. De Italiaanse economie, hoofdzakelijk gebaseerd op de reusachtige automobiellindustrie en nevensectoren, incasseert immers zware klappen op de internationale kapitaalmarkt.

De crisis in het produktieproces en de gespannen kapitaal-toestand doen de opgeblazen economische mythe, gekoppeld aan een relatieve welvaart in de jaren zestig, uiteenspaten. Onder druk van de verschuivingen in de produktieverhoudingen, die een marginalisatieproces creëren op de arbeidsmarkt, met de diverse gevolgen wat betreft de woonsituatie, onderwijs ..., ontstaat in 1968-'69 wat later de "rode jaren" wordt genoemd.

In tegenstelling tot andere Europese landen die een gelijkwaardig proces meemaakten (mei 1968 in Frankrijk bijvoorbeeld) komt in Italië een beweging tot stand, met als centrale ruggegraat de *arbeidersbeweging zelf*, die zowel op produktievlak, via de intense syndicale campagnes, als op ideologisch-politiek niveau een diepe crisis teweegbrengt. De arbeidersbeweging, gesteund door het studentenverzet, is op bepaalde momenten zo sterk dat een machtsovername, althans intern-politiek, in het verschiet ligt. De reusachtige stakingen, betogingen en bezettingen vinden hun hoogtepunt eind 1969 in de "hete herfst", die de diepe crisis in het politiek-economisch systeem weerspiegelt. De liberale rechtsstaat, gefundeerd op de progressief liberale grondwet van 1948 is niet meer in staat via democratische middelen de legitimatie van én de repressie nodig voor het bestendigen van een kapitalistisch systeem waar te maken. De relatieve overgang via fascisering van een liberale naar een autoritaire rechtsstaat laat zich uitgesproken voelen én in de politieke strategie van de diverse staatsorganen t.a.v. de arbeidersbeweging én in de marginalisering en de radicalisering van de niet-institutionele oppositie.

Vanaf deze kritische fase ontwikkelt zich, met efficiënte hulp van de veiligheidsdiensten, leger en politie van de Italiaanse staat (als institutie eng verweven met het gouvernementeel bastion D.C.) het zwarte terrorisme, dat vooral tussen 1969 en 1974 (4) ware terreur zaait. De afgrijselijke bomaanslagen Piazza Fontana, Brescia en Italicus vertoeven, ondanks de talrijke aanwijzingen i.v.m. samenwerking tussen veiligheidsdiensten en fascistische groeperingen, nog steeds in de processuele gangen, door het "optimale werk" van de "insabbiatori" (5) te Rome.

De arbeidersbeweging, meer dan ooit in crisis, valt geleidelijk uiteen in diverse geradicaliseerde groepen, die in de industriële metropolis toereikende voedingsbodem vinden (cfr. *Potere operaio*, *Lotta Continua* ...).

De reeds bestaande G.A.P. (6), opgericht door G. Feltrinelli (7) met de oorspronkelijke bedoeling militair te reageren op een eventuele fascistische staatsgreep en de Rode Brigades, oorspronkelijk een anti-fascistische marxistisch-leninistische organisatie, radicaliseren en veranderen van politieke strategie na de fascistische moord op G. Feltrinelli in 1972. Vanaf 1975 opteert de B.R. duidelijk voor de gewapende strijd om de "staat in het hart te treffen".

Deze radicalisering zowel van nieuw links als van de arbeidersbeweging zelf (8) is evenwel niet los te koppelen van de evolutie van institutioneel links, m.a.w. de P.C.I. die door haar politieke optie "Il compromesso storico" met de D.C., alle kans verkeek om een georganiseerd democratisch-links front uit te bouwen tegen de fascistisering van de Italiaanse staat en samenleving.

Precies door het historisch compromis wordt de breuk tussen constitutioneel en niet-constitutioneel links onoverbrugbaar. M.a.w. in 1975 doet zich de situatie voor dat precies P.C.I. zelf mikpunt van het conflict wordt. De P.C.I. wordt beschouwd als een sociaal-democratische partij die via het "compromesso storico" de kapitalistische staat netjes op de been houdt. De oorlogsverklaring aan de staat, zoals geschetst, gaat zich dan ook precies op figuren richten (Aldo Moro) die voor een samenwerking tussen D.C en P.C.I. opteren.

De P.C.I. zelf vertoeft in een uiterst moeilijk parket. Na het uiteengespatte volksfront eind jaren zestig, is de partij als het ware tussen twee stoelen geraakt. Op institutioneel vlak slaagt ze er door de handige D.C.-Amerikaanse politiek niet in regeringsmacht te verwerven, anderzijds wordt ze vanuit de niet-institutionele basis als mikpunt van verraad bestookt. In deze uiterst zenuwachtige toestand wordt in 1975, zogenaamd om de fascistische terreur te bestrijden, de uitzonderingswetgeving tegen het terrorisme gestemd, met ofwel actieve hulp ofwel passieve houding van de P.C.I., dus zonder enige vorm van obstructionisme. Via een uitgebreid net speciale maatregelen wordt de "sterke staat" gecreëerd die via zijn repressieve instituten de jacht op radikaal-links voor open verklaart.

De resultaten na zes jaar zijn schrikwekkend. Men is er via vrij handige politieke infiltratie in geslaagd het rode terrorisme grondig te liquideren. Daarenboven is de uitzonderingswetgeving veelvuldig gebruikt om alles wat links van het institutionele kader vertoeft te marginaliseren en te

criminaliseren.

Aan de andere kant is de staatsstructuur corrupter dan ooit, getekend door diverse majestueuse schandalen. De fascistische groeperingen zijn tot nu toe vrijwel niet aangepakt. De mafia-politiek van de D.C. blijkt daarenboven vruchten af te werpen. Bij de laatste nationale verkiezingen verliest de P.C.I. terrein (een stemmenverschil van 6-7 % t.o.v. D.C.). Als volksfrontpartij heeft de P.C.I. geen enkele geloofwaardigheid meer, maar daarbij wordt haar zogenaamd sociaal-democratisch karakter momenteel aangevreten door de steeds sterker wordende P.S. (9) onder Craxi. Uit alles blijkt dat men ook institutioneel links op de knieën heeft gekregen.

VISIES OP MAATSCHAPPIJ EN RECHT

Inleiding

Eerst en vooral moet de enorme rijkdom aan sociaal-culturele variëteit worden aangestipt. Italië heeft een vrij diverse historische kapitaal-evolutie gekend in vergelijking met industrieel Noord-Europa. De erg late industrialisatie, toegespitst op een hooggespecialiseerde "kernindustrie", heeft immense delen van het land laten voortleven in de lokale rurale sector, gesteund op de landbouw en het artisanat. Een centraal dirigerende, alles controlerende staatsstructuur, zoals in België of West-Duitsland, heeft zich in feite nooit ontwikkeld.

Dit heeft tot gevolg dat door de rijke sociaal-culturele variëteit en de zeer geringe homogenisatie (10), diverse experimenten mogelijk werden, althans binnen het kader van de kapitalistische hoogconjunctuur.

De marxistische traditie die het land kenmerkt (11), verbonden met een traditioneel sterk voortlevende humanistische cultuur (12), roept in de zestiger jaren dan ook een bonte politiek-culturele beweging in het leven, die zich op alle vlakken (architectuur, geneeskunde, recht) in tal van diverse tijdschriften weerspiegelt.

Deze realiseerbaarheid tot creatie van een onnoembaar groot aantal tijdschriften vereist weliswaar een woordje uitleg. Onmiskenbaar belangrijk is de uitgesproken invloed van de sterke communistische beweging, die via een interne politiek een publikatie- en distributienet weet uit te bouwen dat

praktisch van de linkse boekenwereld een supermarkt heeft gemaakt, m.a.w. de FELTRINELLI-keten. Voor het overige schept de rijke literair-culturele traditie in Italië voldoende ruimte en afzetmarkt om heel wat kleine uitgeverijen uit te bouwen.

Overzicht

a. *Quaderni Piacentini*

Het *basistijdschrift* bij uitstek van deze cultureel-politieke fase is zonder twijfel "*Quaderni Piacentini*", de spreekbuis van Nieuw Links (12).

Kenmerkend is dat het maandblad, ontstaan in 1962, zich op korte tijd weet uit te bouwen tot een hoogstaand politiek-cultureel tijdschrift met een zeer breed interesse-perspectief.

De economisch-politiek gecreëerde voedingsbodem van de jaren zestig is uiteraard geschikt voor tal van alternatieve initiatieven op gebied van gezondheidszorg, psychiatrie, ruimtelijke ordening, onderwijs ... Het ontstaan van diverse progressieve juridische tijdschriften is dus slechts een schakel in een veel rijker gevarieerd geheel.

b. *De progressieve juridische tijdschriften*

1. *Democrazia e Diritto*

Zoals aangestipt is de invloed van de communistische beweging na W.O.II aanzienlijk. De P.C.I. weet, in tegenstelling tot de koude oorlogstoestanden in B.R.D. en U.S.A. bv. een stempel te drukken op "Nuova Italia" via de progressieve grondwet van 1948 (13) en de oprichting van de Republiek. Als legislatieve en syndicale macht heeft de communistische beweging behoefte aan een eigen visie en theorie op maatschappij en recht, die zich vanaf 1961 weerspiegelt in haar tijdschrift "*Democrazia e Diritto*" (14).

Steunend op de tweeledige recruterings van de P.C.I., nl. de partisanenbeweging enerzijds en de marxistische intelligentia anderzijds, ontwikkelt het tijdschrift, binnen de grondwettelijk omschreven democratische rechtsstaat, een kritische visie op het recht. Gezien het historisch kader van de P.C.I. beperkt de alternatieve visie zich tot een kritiek op het bourgeois-recht in de kapitalistische produktie-structuur, zonder ooit de constitutionele kaders, m.a.w. de staatsstructuur zelf, ervan in vraag te stellen (15).

De nadruk ligt vooral op wat men omschrijft als het "democratisch bestuur van de produktie en distributie" en de "democratische controle". Deze optimistische visie, kenmerkend voor een opkomende partij in hoogconjunctuur, weerspiegelt het geloof in de communistische strekking dat via een basisbeweging én politiek én syndicaal, agerend binnen de legale constitutionele grenzen én het bestuur én de controle van de kapitalistische produktie- en distributiestructuur in handen van de arbeidersbeweging kan komen. wat de realisatie daarvan betreft gedurende de jaren zestig-zeventig, is men daar ook voor een stuk in geslaagd, zij dan alleen op de vlakken waar de P.C.I. een macht heeft kunnen verwerven, nl. de lokale eenheden op administratief vlak (bv. een gemeente, een stad, een regio) (16). Op dit niveau is de invloed van de P.C.I. aanzienlijk, zowel wat betreft de produktie en de distributie als de eigendomsverhoudingen.

Eenmaal buiten dit toch beperkt, maar niet onbelangrijk, administratief kader kenmerkt "Democrazia e Diritto" zich te veel door gebrek aan een "progetto giuridico", d.i. een uitgewerkte rechtsvisie voor een toekomstige ontwikkeling gebaseerd op de huidige produktieverhoudingen.

De alternatieve rechtsvisie en rechtspraktijk steunt teveel op de beperkte hoogconjunctuurfase in de democratische rechtsstaat, zodat met de economische crisis, de crisis van de fiscale staat en de afbouw van de sociale welvaartstaat, het P.C.I.-alternatief een voorbijgestreefd model is.

Men kan zich de vraag stellen, wat voor visie "Democrazia e Diritto" ontwikkeld heeft i.v.m. de fascisering van de staatsstructuur, m.a.w. naar aanleiding van de enorme uitbouw van de repressieve staatsorganen. Een algemene rechtstheorie als antwoord op de ontwikkeling van de sterke staat, op de economisch -laat-kapitalistische herstructurering ontbreekt zonder twijfel. Vrij duidelijk komt vooral de politieke leegte naar buiten bij het bestuderen van bv. de penale kwestie. In tegenstelling tot het lokale administratieve niveau is de strafrechtsproblematiek zeer eng verbonden met de centrale staatsstructuur, om niet te stellen dat ze er het, al dan niet verborgen, hart van vormt. De schitterende Gramsci-literatuur heeft bij de P.C.I. na W.O.II weinig weerklank gevonden (17), zodanig dat de hegemonie- en legitimatiefunctie van de staat als het ware voor de partij reeds een a priori-gegeven was. Hun weinig ontwikkelde strafrechtsproblematiek beperkt zich tot een positivistisch-reformistische sociale verweer-houding. De bescherming van

de maatschappij vereist voor hen zowel op preventief als op repressief vlak een uitgebreid net sanctiemogelijkheden en instituties. Het recht tot normformulering, tot sanctionering ... wordt automatisch toegespeeld aan de vertegenwoordiger van het algemeen belang: de staat. Sociaal verweer van de personen, van de sociale structuur wordt zonder enige kritische reflexie aanvaard als sociaal verweer van de staat. Deze fase vindt haar hoogtepunt in de "compromesso storico" van de P.C.I. die in het tijdschrift netjes wordt verdedigd.

Pas wanneer de hegemonie- en legitimatiefunctie van de kapitalistische staat, door de interne en internationale evolutie van de produktieverhoudingen en produktiekrachten, slechts kan gerealiseerd worden via de afbouw van de democratische rechtsstaat beseft de P.C.I. het gevaar. De twijfelachtige houding en het non-obstructionisme i.v.m. de uitzonderingswetgeving zijn de bittere bewijzen van een sedert jaren politiek gebrek aan kritische staatsanalyse. Met de crisis van de economische structuur en de fiscale staat komt de P.C.I. in zeer moeilijk vaarwater terecht. De zwalpende partij probeert het mogelijke te redden, wat zich in het tijdschrift uitdrukt als de garantistische lijn. In defensieve houding probeert men, argumenterend met de burgerlijke beginselen van de democratische rechtsstaat, de huidige fascisering van de samenleving aan de kaak te stellen.

2. *Quale Giustizia*

Een tweede, vrij belangrijk tijdschrift, is "*Quale Giustizia*", (18), spreekbuis van de "Democratische Magistratuur" (19). Vertalen wat dit tijdschrift betekent vereist een korte schets van de toch particuliere vrijgevochten positie van de Italiaanse magistratuur.

De progressieve grondwet van 1948 voorziet de klassieke drie-machtenstructuur, inclusief de sterk uitgesproken afbakening van de eigen terreinen (scheiding van de machten). Praktisch gezien, wat de rechterlijke macht betreft, steunt de onafhankelijkheid niet zozeer, zoals in België op een financiële positie, maar vooral op een neutrale recrutering en een sterk individuele praktijk.

Een woordje uitleg om dit enigszins duidelijker te maken. Zoals voor de overgrote meerderheid van de staatsfuncties wordt men benoemd na het slagen met uitstekende cijfers in een aantal staatsexamens. Zodus, een licentiaat in de rechten bereidt zich anderhalf jaar voor op deze examens

die een selectie van + 90 % doorvoeren. Deze "objectieve recruitering" creëert in ieder geval een veel grotere probabilliteit tot diverse politieke schakeringen dan de in België sterk partij-gepolitiseerde benoemingspolitiek. Daarenboven is de voor het leven benoemde, zoals in België, magistraat compleet onafhankelijk zowel wat de pen als het woord betreft (20). Men zou zich echter kunnen voorstellen dat de politieke controle zich op het vlak van de promotie manifesteert. Dit gevaar heeft men in 1948 begrepen, zodoende werd grondwettelijk voorzien dat men, zelfs zonder effectieve promotie na een aantal jaren dienst de financiële promotie verkrijgt. Zodoende heeft men magistraten die bv. op eerste aanleg-niveau werken met weddes van beroepsniveau. Dit betekent echter niet dat in Italië de magistratuur niet gepolitiseerd zou zijn, integendeel. Alleen is de politieke waaier over gans zijn breedte vertegenwoordigd, dus inclusief niet-parlementaire strekkingen.

Onder invloed van de politieke verschuivingen en als reactie op de toenemende invloed van de uitvoerende macht op de magistratuur, ontstaat eind jaren zestig in het geschetst institutioneel kader "Magistratura Democratica", een groep kritische magistraten met vrij sterke P.C.I.-recruitering, die via "*Quale Giustizia*" vooral een kritische visie ontwikkelen op de vigerende rechtspraak.

Door het feit dat diverse fascistische politieke aanslagen op wonderbare wijze onopgelost blijven, verbreidt het M.D. haar actieterrein door te opteren voor een politieke strategie "tout court" naast de politieke casusrechtspraak. De magistraat neemt het roer in handen en gaat zelf via tal van onderzoeksdaaden ware politiek bedrijven. Op die manier zijn diverse politieke schandalen op ministerieel niveau aan het licht gekomen. Hierbij moet aangestipt worden dat in de jaren zeventig ook niet-parlementair links, naast de P.C.I., in de magistratuur weet door te dringen, wat deels door het "compromesso storico" in 1975-'76 aanleiding geeft tot interne spanningen binnen de M.D. Een schisma wordt onvermijdelijk, deels in P.C.I.-strekking en deels in diverse linkse groepen als Lotta Continua en Manifesto. Dit schisma (Rimini 1976) betekent tevens de crisis van het tijdschrift dat er niet meer in slaagt de kritische strekkingen binnen de magistratuur samen te bundelen. Intussen, eind jaren zeventig, is de "terroristenjacht" volop bezig waarbij tevens de diverse linkse niet-parlementaire groepen worden gecriminaliseerd en vervolgd. Het conflict binnen de kritische magistratuur neemt een bittere vorm aan wanneer precies communistische magistraten de inquisitiebundel opstellen voor de beschuldiging

van bv. Potere Operaio - Autonomia (21). Anderzijds moet men vaststellen dat niet-parlementair links in centra als Milaan en Turijn, de belangrijke industriële metropolis, de meerderheid vormt op het niveau van de "Procuratori della Repubblica" (22), wat een niet te verwaarlozen politieke macht betekent.

De centrum-rechtse coalities te Rome hebben dit uiteraard goed begrepen. Vanaf 1980 staat de magistratuur dan ook onder spervuur. Politiek rechts wil de afbouw van de derde macht als politieke institutie, m.a.w. zoekt alle middelen om de macht van de magistratuur in te dijken, en dus van de rechtspraak terug een institutie te maken met als enige politieke functie de handhaving van de status-quo. Opvallend is dat deze campagne tegen de magistratuur recentelijk sterk wordt aangewakkerd door de politiek opkomende Socialistische Partij onder Craxi, m.a.w. de centrum rechtse sociaal-democraten halen de kastanjes uit het vuur voor de D.C. in ruil voor gezamenlijke anti-P.C.I.-strategie.

Deze heftige campagne tegen de magistratuur als onafhankelijke institutie heeft breekpunten binnen de linkse magistratuur terug gelijmd.

Zo is vrij recentelijk de gematigde linkse vleugel van Magistratura Democratica terug verenigd met de communistisch georiënteerde magistraten. Door die coalitie zijn het tijdschrift "Magistratura Democratica" en "Quale Giustizia", beide in crisis, eind jaren 1982 opgeheven om vervangen te worden door één gezamenlijk tijdschrift: "Questione Giustizia". Zoals de inleidende presentatie zelf vermeldt wil het én de rechtspraak én de theoretische bijdragen op een minder provocerende manier verenigen, dit in een restauratietijd gekenmerkt door economische crisis, terrorisme ... Dit zou worden uitgewerkt via vier studievlakken: instituties, jurisprudentie, themanummers en magistratuur.

3. Politica del diritto en Sociologia del diritto

In 1969 richt een politieke groep academici "*Politica del diritto*" (23) op, met een socialistisch-communistische redactie. Dit tijdschrift vertegenwoordigt in feite de sociaal-democratische visie op recht en maatschappij. Via een alternatief gebruik van het recht wil men tot een wettelijke hervorming van de sociale structuur komen. Deze rechtsvisie is een equivalent van het alternatief gebruik van psychiatrie, sociale wetenschappen, enz., die alleen samen een strekking vertegenwoordigen, die eind jaren zeventig, gezien de kapitalistische herstructurering,

realistisch gezien langzaam de laatste adem uitblaast. In vrijwel hetzelfde kader kan het sterk uitgesproken academisch "*Sociologia del diritto*" worden gesitueerd, dat in 1974 ontstond onder leiding van Treves. Dit vaktijdschrift heeft zich altijd beperkt tot een kritische reflexie binnen de rechtssociologie, zonder ooit de directe band met het politieke niveau te maken. De inherente politieke lijn is socialistisch-liberaal getint.

4. *La Questione Criminale en Critica del diritto*

Tot slot de vrij belangrijke bijdragen van niet-parlementair links tot een kritische rechtstheorie, die vooral in een tweetal tijdschriften wordt ontwikkeld. In tegenstelling tot de reeds besproken strekkingen en hun diverse tijdschriften wordt hier als centrale kwestie de dialectische relatie tussen de produktieverhoudingen enerzijds en de kapitalistische staatsstructuur met haar diverse repressie- en legitiematieorganen anderzijds onder de loep genomen.

Vooreerst wat commentaar op "*La Questione Criminale*" (24), dat in 1975 ontstaat via het initiatief van de penalistische school te Bologna.

Onbevredigd door het gebrek aan een "progetto giuridico" bij institutioneel links, poogt men een alternatief strafrechtsproject te formuleren dat definitief afrekenet met de positivistische strafrechtswetenschap. Als kernuitgangspunt wordt, in tegenstelling tot de decennialang gehanteerde etiologische visies, de deviantie bestudeerd in relatie tot de diverse sociale controle-mechanismen. M.a.w. de vraag is niet meer wat is de oorzaak van die of die vorm van criminaliteit, maar wat voor functie heeft criminaliteit-deviantie in een concreet-historisch proces. De door hen gehanteerde radicale criminologie (25) verbreedt het spectrum van de eng-positivistische criminologie tot een sociologisch-politieke theorie, die de relatie analyseert tussen de kapitaalrevolutie enerzijds - in zijn daaraan verbonden aspecten als industrialisatie, metropolismvorming, subcultuur, onderwijs ... - en deviantiecreatie en -ontwikkeling als functioneel instrument tot een globale maatschappelijke controle via consensus- en dwanginstrumenten. In tal van losse artikelen en themanummers (26) poogt men de rechtsfilosofische positie van de eeuwwisseling, met name "Die Gesamte Strafrechtswissenschaften", waarbij via de kritische reflexie van de sociale wetenschappen een alternatieve strafrechtsvisie zou kunnen worden ontwikkeld, terug op te raken en verder te ontplooien. Een delicaat punt weliswaar, gezien de historische evolutie van de strafrechtsfilosofie als dusdanig. De inherente koppeling tussen sociale

wetenschappen, inclusief filosofie, en de rechtswetenschap, in het bijzonder de strafrechtstheorie, werd met de ontwikkeling van het rechts-positivistisch project volledig uitgehoud, wat de autonome, hiërarchische rechtstheorie van Kelsen in feite uitdrukt. Hoe kan de breuk tussen rechtswetenschap en sociale wetenschappen worden gelijkmd, gezien de verregeraande sclerose van de positivistische aanpak na Kelsen (27) ?

La Questione Criminale poogt dit op te vangen door aan te sluiten bij de in de U.S.A. ontwikkelde radicale criminologie en dit verder uit te bouwen, steunend op de Marxistische Italiaanse traditie, met haar rijke Gramscianse literatuur i.v.m. hegemonie, legitimatie, staatsstructuur ... Wat betreft de zuiver strafrechtelijke traditie, grijpt men terug op de algemene theorie van het delict, waarin het positief recht niets anders is dan de juridische concretisering van de grondwettelijk omschreven waarden. Deze rechtsbescherming van de burger als abstracte idee kan via politieke actie worden vertaald tot een bruikbaar instrument voor de arbeidersbeweging. Het positief recht is m.a.w. een neerslag van de sociaal-politieke strijd. Het hard maken ervan hangt af van de politieke macht van de arbeidersbeweging in de sociaal-economische rechtsstaat.

Met de structurele wijzigingen in de kapitalistische verhoudingen, nl. de crisis van de fiscale welvaartstaat, wordt een nieuw type deviantiepolitiek noodzakelijk, die opteert voor volledige segregatie in de "maximum security" gevangnissen (28). De straf als retributie, gekoppeld aan een heropvoedingsmoraal wordt opgeheven voor een pure terroristische disciplinerings. In die zin is het evident dat in de politieke strijd, eind jaren zeventig, de gevangenisstructuur als dusdanig mikpunt van het conflict wordt (cfr. Stammheim B.R.D.; de akties van Brigate Rosse in diverse gevangnissen; cfr. de hongerstaking te Barcelona 1981 ...), wat de kapitalistische staat verplicht steeds opener haar ware functies te onthullen (29).

In dit omschreven structureel kader ontwikkelt "*La Questione Criminale*" zich van een kritiek op de burgerlijke criminologie over kritiek op de burgerlijke kapitalistische maatschappij tot een zuiver politiek discours tout court. Dit betekent evenwel de faling van de herintegratie van de sociale wetenschappen en de onvermijdelijke herleiding tot garantisme op strafrechtelijk gebied (die zich uit in de kritiek op de uitzonderingswetgeving en radicale politieke theorie op criminologisch gebied). Voortlevend op deze twee vleugels, is het eigen specifiek karakter van het tijdschrift in feite opgeheven.

Als tweede tijdschrift van niet-institutioneel links een paar woordjes over "*Critica del diritto*" (1975) (30), dat in feite een bonte groep personen bundelt. Door de politieke crisis van P.C.I. en het schisma binnen M.D. gaat de linkse vleugel meewerken met de intellectuele groep steunend op nieuw links (Potere operaio, Lotta Continua ...). De ondertitel van het tijdschrift "Stato e conflitto di classe", spreekt reeds voor zichzelf. Op basis van een radicaal marxistische rechts- en staatstheorie, steunend op analyses van Negri, Offe, Stame ... wordt de relatie bestudeerd tussen de arbeidersbeweging en het gemarginaliseerd proletariaat enerzijds én de autoritaire transformatie van de kapitalistische staat anderzijds. Bijdragen zoals "Politica dell'ordine publico e ordine publico economico: dalla lotta alla criminalità alla criminalizzazione della lotta di classe", da "lotta di classe" a "guerra di classe": un primo contributo ad una ridefinizione dei concetti di "prigionieri politico" a "prigionieri di guerra" (31) vertalen vrij goed de theoretische positie van het tijdschrift, met name de theorisering van de radicale politieke strijd in het laat-kapitalisme. De gefundeerde argumentatie tot het recht op oorlog tegen de staat heeft het tijdschrift zelf, en meer concreet een aantal medewerkers, tot bewijs gemaakt van de realiteit van haar stellingen. Met een aantal hoofdmedewerkers in gevangenispraktijk, onder de vorm van schijnbaar levenslange preventieve hechtenis, verschijnt het tijdschrift vrij onregelmatig en is de verspreiding ervan sterk bemoeilijkt door de auto-censuur.

BESLUIT

Met dit overzicht in vogelvlucht heb ik vooral willen aantonen in welk politiek-cultureel kader én de noodzakelijke én de voldoende voorwaarden worden gecreëerd tot het ontstaan, de ontwikkeling en het verdwijnen van een alternatieve juridische cultuur in haar diverse aspecten.

Kunnen we stellen dat de huidige juridische bovenbouw het breekpunt weerspiegelt van een zich grondig transformerende sociaal-politieke realiteit? De moderne juridische cultuur (32), met haar oorsprong in de renaissance, heeft reeds haar kiem tot codificatie bij de eerste filosofische uitdrukking door Hobbes. Het juridisch project (32) dat via de afbouw van het natuurrecht het recht herleidt tot een codex van rechtsregelen die ordenend werkt ten aanzien van de samenleving krijgt evenwel pas zijn beslag bij de codificatie

van eind 18de eeuw (Bentham, Beccaria ...). In het klassiek liberalisme wordt het juridisch positivisme langzaam gecreëerd, waardoor het positief recht in zijn ordenende, mediërende en conflictoplossende functie een politiek-juridische programmatie is. De definiërende, fixerende kaderstructuur van het natuurrecht, ideaal voor een statisch maatschappijmodel, wordt vervangen door een dynamisch proces van rechtscreatie en rechtstoepassing, dat in zichzelf de functie van het natuurrecht opneemt.

In de laat-kapitalistische herstructuratie blijkt het juridisch project, althans onder codificatie-vorm, een voorbijgestreefde fase. De crisis van de juridische epistemologie is precies de crisis van de strategie tot theoretische uitbouw van de stabilisatie van het burgerlijk juridisch project, dat er niet meer in slaagt de diverse partiële systemen te integreren en te reguleren. Het recht, één van de normatieve ordeningen, als structuur van een sociaal systeem, faalt in zijn functie tot *institutionalisatie* van een *variabiliteit* van sociale gegevens (33). Betekent de crisis van het juridisch project tevens de crisis van het recht als legitimatieinstrument, in zijn formeel karakter onafhankelijk van een waarde-inhoud ?

Precies in dit breekpunt heeft de alternatieve juridische cultuur zich ontwikkeld, waarbij de lezer heeft vastgesteld dat rechtstheorie in feite de plaats bij uitstek is waar de rationele oplossingen, in onderwerping aan het economisch-politiek systeem, worden geproduceerd, gecontroleerd en gereguleerd.

De crisis van de alternatieve juridische cultuur is precies te wijten aan de onmogelijkheid in deze economisch-politieke fase de verborgen controlefunctie van het recht, tot stabilisatie van het sociaal systeem, te doorbreken.

Bologna, november 1981

Noten

Inleiding

1. Partito Comunista Italiana: Italiaanse Communistische Partij.
2. Democrazia Christiana: centrum-rechtse christen-democratische partij.
3. Mezzogiorno, d.i. meridionaal Italië: (Z.-Italië, Sicilië en Sardinië) cfr. de rijke bronnen aan materiaal in "Quaderni" van A. Gramsci.
4. De officiële term voor het zwarte terrorisme tussen 1969 en 1974 is "strategia della tensione" (spanningsstrategie).
5. "Insabbiatori" betekent, letterlijk vertaald "onder het zand stoppen". Deze term wordt veelvuldig gebruikt om degenen aan te duiden die de politieke schandalen weten toe te dekken, werkzaamheden waarin de Roomse magistratuur bergen verzet. Intussen zijn een aantal reuzeprocessen toch tot een juridische eindbeslissing gekomen. In 1981 werden de diverse beschuldigde fascistten in de zaak "Piazza Fontana" allen vrijgesproken. Enkele maanden geleden gebeurde precies hetzelfde in de zaak "Brescia". Beide vrijspraken voor het zwart terrorisme stootten op grote verontwaardiging.
6. G.A.P. zijnde: anti-fascistische proletarische kernen.
7. G. FELTRINELLI is tevens de stichter van de beroemde uitgeverij en vooral boekenketen in Italië. Naar zijn naam werd tevens een onderzoeksinstituut opgericht te Milaan, gespecialiseerd in de geschiedenis van de arbeidersbeweging.
8. De "Brigate Rosse", "Lotta Continua" hebben vooral veel aanhang in de kernindustrieën te Milaan en Turijn.
9. Partito Socialista - centrum-rechtse sociaal-democratische partij.

Visies op maatschappij en recht

10. Vooral de precare positie van de Italiaanse staat in dit verband is vrij typerend. Na de unificatie is de praktische eenmaking slechts mogelijk geweest door 30 jaar lange bezetting en oorlogstoestand in Z.-Italië. De verspreiding van het Italiaans als eenheidstaal is pas verwezenlijkt via de nationale verspreiding door radio en televisie.
11. Ondanks het feit dat heden het marxisme in Italië de culturele hoofdstrekking is, moet worden aangestipt dat de oorsprong van het Italiaans marxisme vrij recent is. De marxistische buitenlandse publikaties werden pas vanaf 1890 in Italië bekend en verspreid, op een moment dat er reeds 30 jaar lang een sterke anarchistische beweging actief was, onder leiding van Malatesta, Costa ... Begin 20ste eeuw, in de liberale Giolitti-fase, heeft het marxisme zich serieus ontwikkeld via Labriola, Gramsci en serieuze verspreiding gevonden door de idealistisch-liberale filosofen Croce, Gentile.

12. "Quaderni Piacentini" is vrij goed vergelijkbaar met "New Left Review" zowel wat betreft de politieke strekking als de inhoudelijke interessepunten. Het tijdschrift, uitgegeven in eigen beheer, heeft als bekende medewerkers: Piorgiorgi, Bellocchio, Carlo Donalo, Giovanni Jervis, Frederico Stame
- Ter illustratie een representatieve inhoudstafel (n. 56/1374).
- F. CIAFALONI
 "La crisi politica italiana" (De Italiaanse politieke crisis).
 F. STAME
 "Le leggi liberticide e la nuova sinistra" (De wetten tot abolitie van de burgerlijke vrijheden en nieuw links).
 A. GRAZIANI
 "La strategia della divisione" (De verdelingsstrategie).
 D. MONTALDI
 "Proletariato e P.C.I. negli anni 1944-46" (Proletariaat en P.C.I. in de jaren 1944-46).
 R. CANOSA
 "Magistratura: cronaca di un anno" (Magistratuur: een jaarkroniek).
13. Constitutioneel gezien wordt Italië, deels door de sterke communistische beweging steunend op het partisanenverzet, via de links-liberale grondwet van 1948 een republiek. Wat het positief recht betreft, zowel op civiel als penaal vlak, blijven de fascistische wetboeken evenwel van kracht.
14. "Democrazia e Diritto", opgericht in 1961 wordt gedrukt door de uitgeverij van de P.C.I., "Editori Riuniti". Hoofdredacteur is Luigi Berlinguer, broer van de huidige voorzitter van de P.C.I. Voornaamste medewerkers zijn Pietro Barcelona, Sabino Cassese, Francesco Galgano, Guido Neppi, Modona, Ugo Spagnoli.
- Ter illustratie de inhoud van nummer 1979/XIX
- A. BARBERA, E. BUGLIONE, M. CARLI
 "Le regioni dieci anni dopo"
 (De regio's na 10 jaar)
 U. SPAGNOLI
 "I comunisti e la riforma istituzionale"
 (De communisten en de institutionale hervorming)
 M. RAMAT
 "Il grande processo politico indiziario, per un garantismo effettivo"
 (Het grote richtaangevende proces: voor een effectief garantisme)
 G. SALVI
 "Magistratura democratica alla ricerca di una identità"
 (Democratische magistratuur op zoek naar een identiteit)
 M. RICCIARDI
 "I contratti collettivi nell'industria"
 (Collectieve overeenkomsten en de industrie)
15. Deze politieke strategie is vrij goed verklaarbaar in de Italiaanse na-oorlogse situatie, die aan de P.C.I. de kans bood een serieuze invloed uit te oefenen op de vorming van "Nuova Italia". Door de geleidelijke integratie en neutralisatie van de P.C.I. in het politiek bestel bestempelt nieuw links haar uiteraard als de sociaal-democratische partij van Italië.
16. Type-voorbeeld bij uitstek is Bologna, dat sedert meer dan 30 jaar door de P.C.I. wordt bestuurd. Aan te stippen valt dat Bologna één van de rijkste steden van Italië is, steunend op de middelgrote bourgeoisie en het artisanat, met een onopvallende afwezigheid van een arbeidersklasse. Momenteel kan men constateren dat Bologna

- zich kenmerkt door een relatief goed functionerend sociaal-democratisch model.
17. In feite is Gramsci grondig herlezen door de P.C.I. ter legitimatie van hun na-oorlogse politieke strategie.
 18. "Quale Giustizia", opgericht in 1970, wordt uitgegeven door "Le Nuova Italia" te Firenze.
Belangrijkste medewerkers zijn: L. Ferrajoli, R. Canosa, Domenico Corradini.
Ter illustratie n. 20/1973.
R. CANOSA
"Il nuovo processo del lavoro"
(Het nieuw arbeidsproces)
G. SCARPARI
"Cili: legalita e potere"
(Chili: legaliteit en macht)
G. AMBROSINI
"Criminalita e informazione"
(Criminaliteit en informatie)
D. SORACE
"Uguaglianza e proprieta nelle sentenze della Corte Costituzionale"
(Gelijkheid en eigendom in de uitspraken van het Constitutioneel Hof)
G.P. STOCHI
"Corte Costituzionale a centi d'opinione"
(Het Constitutioneel Hof en de diverse opinies)
L. FERRAJOLI
"L'assetto istituzionale e il ruolo della magistratura nel sistema politico italiano"
(Het institutioneel systeem en de functie van de magistratuur in het Italiaanse politiek bestel).
E.R. PAPA
"Appunti per una storia della magistratura"
(Notities tot historiek van de magistratuur)
L.B. BRECCIA
"La coscienza infelica del giurista"
(Het ongelukkig geweten van de jurist)
D. CORRADINI
"Come si fabbrica un giurista nell'universita"
(Hoe men een jurist produceert op de universiteit)
T. TCHE-HAO
"Politica e diritto in Cina"
(Politiek en recht in China)
 19. Magistratura Democratica is vergelijkbaar met de Franse tegenhangers "Syndicat de la Magistrature" dat als tijdschrift "Justice" uitgeeft.
 20. Het adagium "la plume est serve, la parole est libre" geldt in Italië dus niet.
 21. Hiermee duid ik op de 7 april 1978 - casus waarbij de helft van de Faculteit Politieke Wetenschappen, met als kopstuk A. Negri, werd gearresteerd. De hoofdbeschuldiging steunt op de identificatie van "Autonomia" met "Brigate Rosse". Als nevenbeschuldiging, intussen procesueel gefaald, hanteerde men de moord op A. Moro.
cfr. G. BOCCA, "Il caso 7 aprile, Feltrinelli 1979.
 22. Identiek aan de Procureur des Konings in België.

23. "Politica del diritto" wordt uitgegeven door de socialistisch-com-
 munistisch getinte "Il Mulino" te Bologna, gespecialiseerd in so-
 ciologisch-politieke publikaties.
 Als voornaamste medewerkers kunnen Antonio Baldassare, Carla
 Pogliano Rodotà, Stefano Rodotà en Delfino Siracusano worden vermeld.
 Ter illustratie de inhoud van n. 1. 1980.
 Diverse auteurs
 "Il tema: quale politica per de famiglia"
 (Thema: welke familiale politiek ?)
 G. ALPA
 "Il futuro del contratto, Intervista con Friedrich Kessler"
 (De toekomst van het contract, Interview met F. Kessler)
 S. CASSESE
 "La riforma comunale in Italia al 1980"
 (De gemeentelijke hervorming in Italië anno 1980)
 V. GREVI
 "Una prospettiva realistica verso il nuovo codice di procedura penale"
 (Een realistisch perspectief naar een nieuw wetboek van strafproce-
 dure)
 A.M. GALOPPINI
 "La conquista del voto alle donne"
 (De verovering van het stemrecht voor de vrouw)
 "Dossier: La statuo d'impresa"
 (Dossier: het statuut van de industrie)
24. "La Questione Criminale" wordt sedert 1975 uitgegeven door "Il
 Mulino" te Bologna.
 Als voornaamste medewerkers vermelden we Dario Melossi, Tamar Pitch,
 Massimo Pavarini, Francesco Bricola, Alessandro Barrata.
 Ter illustratie n. 1 /1980
 G. PEARSON
 "Resistenza alle macchine"
 (Weerstand tegen de machines)
 G. BARONTI
 "I segni del Potere. Fenomenologia dell'archivio giudiziario"
 (De machtstekens. Fenomenologie van het justitieel archief)
 G. INSOLERA
 "Riflessioni nello stato di necessità"
 (Bedenkingen bij de noodtoestand)
 G. MOSCONI
 "Il contributo socio-psicologico alla criminologia critica"
 (sociologisch-psychologische bijdrage tot de kritische criminologie)
 R. BERGALLI
 "La contraddizione tra il sistema democratico futuro e l'attuale
 legislazione penitenziaria nella Repubblica Argentina"
 (De tegenstellingen tussen het toekomstig democratisch regime en
 de huidige penitentiaire wetgeving in de Argentijnse Republiek)
25. De radicale criminologie, als studie van de deviantie- en sociale
 controlemechanismen in een historisch-politiek proces, heeft zich
 in de zestiger jaren ontwikkeld te Berkeley, onder invloed van de
 politisering via de Vietnam-beweging ...
26. Bijvoorbeeld
 "Ordine publico e crisi politico economico" (1972, 2)
 (Openbare orde en politiek-economische crisis)
 "Terrorismo e stato della crisi" (1979, 1)
 (Terrorisme en staatscrisis)

"Liberta e salute: la nuova legislazione psichiatrica" (1979, 3)
(Vrijheid en gezondheidszorg: nieuwe psychiatriewetgeving)

27. Het compleet gebrek aan rechtssociologie, rechtsfilosofie, rechts-historiek bij de bestudering van de huidige juridische constellatie, m.a.w. het vigerend eng-technisch en rechtsonderwijs is de weer-spiegeling van deze sclerose.
28. Cfr. de in België recent geconstrueerde Lantin-gevangenis.
29. Deze strijd vindt in Italië haar spreekbuis in het tijdschrift "Controinformazione" dat naast algemene informatie i.v.m. de penitentiaire theorie tal van moties publiceert van strijdcomités in de gevangenissen.
30. "Critica del diritto" wordt in eigen beheer uitgegeven door "Nuova Edizione Operaie" te Rome.
Voornaamste medewerkers zijn: Antonio Bevère, Romano Canosa, Luigi Ferrajoli, Antonio Negri.
Ter illustratie 18-19/1980:
R. CANOSA
"Della rivolta contro il formalismo al trionfo del formalismo di sinistra: Il caso Fiat e i suoi giudici"
(Van de opstand tegen het formalisme naar de triomf van het links formalisme: de Fiat-casus en zijn rechters)
R. GRECO
"Ristrutturazione industriale, strategia sindacale, intervento istituzionale Alcune considerazioni dopo la conclusione della vertenza Fiat"
(Industriële herstructurering, syndicale strategie, institutionele tussenkomst. Enkele bedenkingen na de afronding van de Fiat-contro-verse)
R. CANOSA
"Intellettuale e violenza nelle società italiana contemporanea" (Intellectuelen en geweld in de hedendaagse Italiaanse maatschappij)
A. BEVERE
"Criminalità del capitale e criminalità dei partiti: L'impunità continua"
(Kapitaal- en partij-criminaliteit: voortdurende onstrafbaarheid)
A. NEGRI
"Sul metodo della sociologia politica"
(Sociologisch-politieke methode)
G. SOULIER
"Sullo spazio giudiziario europeo"
(De Europese juridische ruimte).
C. DONATI
"Sindacati e procuratori pubblici in Polonia"
(Syndicaten en O.M. in Polen)
31. "De politiek van de openbare orde en de economische openbare orde: van de strijd tegen de criminaliteit naar de criminalisering van de klassestrijd";
"Van klassestrijd naar klasseoorlog: een eerste bijdrage tot een herdefiniëring van de concepten "politiek gevangene" naar "oorlogs-gevangene"
n. III, 9, 1976; 7/8, 1976 themanummer "Economische crisis en de staat: de repressieve instrumenten en de politieke objectieven in het B.R.D.-model"
Cfr. ook A. NEGRI "Proletario e Stato" Milano, Feltrinelli, 1977.

32. Cfr. TARELLO

"Materiali per la Storia della cultura giuridica" Milano, Giuffrè, Editrice, 4 volumes

P. COSTA

"Per la storia del pensiero giuridico moderno 3"

"Il progetto giuridico", Milano, Giuffrè, Editrice, 1974

De sociaal-economisch-politieke transformatie in de overgang late M.E. naar moderne tijden creëert een nieuwe juridische programma-tie in de Renaissance. M.a.w. de realisaties van de verlichting en de Franse revolutie zijn de politieke verwezenlijkingen van hetgeen in de moderne filosofie vanaf Hobbes als ideaal-theorie werd ge-poneerd. De oorsprong van het sociaal contract en het sociaal ver-weer is dus terug te vinden in de Renaissance.

33. R. DE GIORGI

"Scienza del diritto e legittimazione. Da Kelsen a Luhmann", Bari, De Donato, 1979.